

Preservació del patrimoni històric i cultural: Contes de comtes i la posada en valor del territori

Introducció

Hi havia una vegada
un país ple de muntanyes, un mar i prats generosos i molts rius
cabalosos
comtes, bisbes, nobles i cavallers el volien poblar, fent viles i
ciutats sense parar
construïren esglésies, castells i monestirs, amb cases, carrers,
ponts i jardins
horts i bestiar no n'hi havia de faltar, cordons quin tip de penclar!
mercaders, camperols, pescadors i artesans, homes i dones, petits
o grans,
molt i molt es van escarrassar, fins que Catalunya es va fundar.

Catalunya l'any 1000

L'entrada a l'any 1000 va provocar una por a Europa que esfereïa els seus habitants, ja que es creia en l'arribada de la fi del món que havia d'esdevenir abans de la fi del primer mil·lenni segons vaticinava l'Apocalipsi. Afortunadament, el dia del judici final no va arribar sinó que es va inaugurar un nou segle i un nou mil·lenni, alhora que s'iniciava l'edat mitjana central o plena edat mitjana. Així, finalitzava l'alta edat mitjana (segles v-x) i s'encetava la baixa edat mitjana, que se sol dividir entre edat mitjana central (segles xi-xiv) i edat mitjana tardana (segles xiv-xv).

En comptes de patir l'Apocalipsi, entre els anys 985 i el 1010 Catalunya¹ s'independitza del reialme dels francs, trenca el seu vassallatge amb Guifré el Pilós com a últim dels comtes designat directament pel rei i fundador de la dinastia comtal catalana.

És doncs a les acaballes de l'alta edat mitjana i en plena edat mitjana central, entre els segles ix i xii, que es comencen a definir

Montse Subirana i
Malaret, doctora en
psicologia i escriptora

els orígens de Catalunya i els seus trets identitaris, impregnats de l'herència del món romà i visigòtic i amb els antics comtats com a escenari clau de la seva configuració. Segons Josep Maria Salrach,² a la fi del primer mil·lenni la societat catalana era solvent i els segles XI-XII es van caracteritzar per canvis profunds en la formació del poder, de les estructures de govern i l'organització de la societat, de les activitats productives i mercantils, així com de l'establiment de l'Església i del seu teixit connectiu amb els uns i els altres. Tot i així, a l'alta edat mitjana ja hi havia una organització de l'Església i es troba ben documentada l'existència dels bisbats i l'exercici de la seva jurisdicció.

L'art romànic a Catalunya

Si bé l'edat mitjana se'ns ha presentat sovint com una època de barbàrie i inestabilitat, va viure també moments d'esplendor i expansió demogràfica. Els nuclis de poblament es van afermar amb la construcció arquitectònica d'espais de culte com les ermites, esglésies o monestirs,³ amb un caràcter propi que va acabar representant un trencament amb les fórmules precedents, tot i la seva impregnació d'influències externes.

Val la pena ressaltar que els comtats catalans van ser partíceps actius en la generació de noves fórmules de l'escenari edilici europeu i no només receptors de les seves influències.⁴ Així doncs, els comtats van originar la creació de nous models constructius que van culminar en un nou arquetip dinàmic i heterogeni,⁴ característic d'un romànic català fornit de particularitats i singularitats locals que el fan encara més ric i interessant.

Edificacions de caràcter religiós, i també castells, ponts, cases i palaus comtals i altres construccions civils van forjar i han forjat sense dubte un paisatge distintiu, que es troba estretament lligat a la història del naixement de Catalunya. Aquests orígens medievals són encara molt presents a les actuals comarques que a dia d'avui es situen al vessant sud dels Pirineus i Prepirineu, bressol dels comtats catalans, motiu que n'explica la densitat i proliferació extraordinària en aquest territori.

D'altra banda i en un sentit més ampli de l'art romànic, al costat de l'esmentada arquitectura romànica s'han de destacar també altres manifestacions artístiques, algunes de les quals han esdevingut peces úniques o exemplars, en els àmbits de la pintura, l'escultura, l'orfebreria, la joieria, la numismàtica, el tèxtil, la poesia, la música, etc.

Contes de comtes

És una col·lecció de contes inspirada en el context i escenaris dels primers comtats catalans, que vol donar a conèixer la història medieval, i en particular la que tingué lloc pels volts de l'any 1000, a través del seu territori i els seus personatges.

Com ja he esmentat anteriorment, castells, cases comtals, monestirs, esglésies i altres edificacions de l'època van esdevenir i segueixen sent grans construccions medievals, que van dibuixar i marcar profundament aquest territori, en el qual els seus propietaris o administradors, fossin comtes, vescomtes, cavallers, senyors, bisbes, abats... o comtesses o abadeses!, estigueren constantment involucrats en lluites, trifulgues i aventures. Són aquests escenaris, aquests protagonistes i la seva història els que donen veu a la col·lecció. L'any 1000, segons Salrach i Aventin,⁵ les cases comtals eren Pallars, Urgell, Cerdanya,

Besalú, Empúries, Rosselló i Barcelona (amb Girona i Osona). És per aquest motiu que la col·lecció està formada per sis contes ambientats en aquestes cases comtals. Cert és que aquesta divisió va ser efímera i que la forma i evolució dels comtats va estar en permanent transformació, però va ser aquest el criteri que vaig escollir per establir una delimitació, si més no inicial, de l'abast de la col·lecció. Si el lector ha comptat set i no sis cases comtals no ho ha llegit pas malament, val a dir que són sis contes i no set, ja que Empúries i Rosselló comparteixen espai i protagonista en el mateix conte. D'altra banda, s'ha publicat també una preqüela de la col·lecció i un àlbum musical titulat *Música de deesses per contes de comtes*, produït per l'artista Manelet.

Així doncs, cada un dels contes té com a protagonista un personatge que va existir al voltant de l'any 1000 i que va ser rellevant en la seva època. Les trames són històries de ficció inspirades en fets reals.

Reptes que proposa la col·lecció

Cada conte és una invitació a conèixer el territori. A primera instància a través de la seva història, per descomptat, ja que n'és el fil conductor en el sentit més ampli, però és també el pretext per conèixer els escenaris on succeeix la trama, tenint en compte tot allò que els fa característics i idiosincràtics. És a dir, que s'incorpora la mirada de la geografia, del paisatge, de la natura, i un seguit d'elements i particularitats que diferencien un territori d'un altre i que els fan, al capdavant, a tots i cada un d'ells especials.

A més, es posa també en valor el seu patrimoni cultural, històric i natural actual, des d'una perspectiva respectuosa amb el medi i del foment d'un turisme responsable, que té com a teló de fons la literatura. Aquesta consideració és important ja que a través dels contes es plantegen diferents reptes per a ser treballats tant des d'un àmbit local com d'un més global, a partir de temàtiques i qüestions que poden ser d'interès múltiple per a diversos col·lectius (escoles, casals, associacions, biblioteques, organitzacions culturals, lúdiques, etc.).

Els contes de la col·lecció

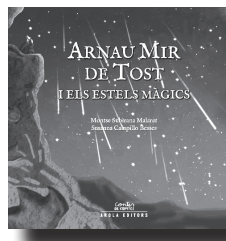
Tots els contes han estat editats per Arola Editors. Han estat escrits per qui signa aquest article, que és alhora escriptora i directora de la col·lecció. Ja que cada conte és un àlbum il·lustrat, cadascun ha estat il·lustrat, doncs, per un il·lustrador o il·lustradora.

Tot seguit es presenten els sis contes, amb el nom de l'il·lustrador o il·lustradora i les sinopsis corresponents.

1. *Arnau Mir de Tost i els estels màgics* (2015). Il·lustrat per Susanna Campillo.

Sinopsi

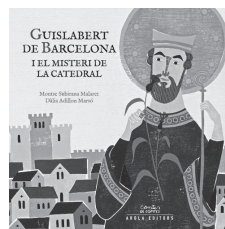
L'intrèpid Arnau Mir emprèn un viatge ple d'aventures fins als inhòspits paratges del Montsec. Un cop arriba allà descobreix un món ple de sorpreses i vol complir el seu somni de construir molts castells... Ho aconseguirà amb l'ajut dels seus estels màgics?

2. *Guislabert de Barcelona i el misteri de la catedral* (2015). Il·lustrat per Dàlia Adillon.

Sinopsi

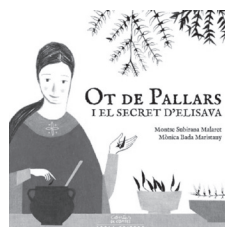
Guislabert de Barcelona prepara una gran festa per celebrar la consagració de la catedral de Barcelona. Tothom està tan emocionat amb els preparatius que desapareix una peça clau i no se sap on ha anat a parar... La trobaran abans que comenci la festa?

3. *Ot de Pallars i el secret d'Elisava* (2015). Il·lustrat per Mònica Bada.

Sinopsi

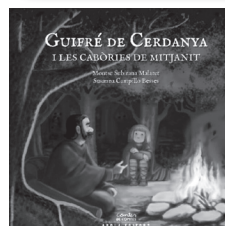
La malabonança al Pirineu fa que els habitants dels comtats pensin a abandonar les muntanyes. Ot de Pallars està decidit a trobar una solució perquè això no passi i, mentre barrina com poder fer-ho, desapareixen totes les seves calces llargues! Aconseguirà trobar una solució i resoldre el misteri?

4. *Guifré de Cerdanya i les cabòries de mitjanit* (2015). Il·lustrat per Susanna Campillo.

Sinopsi

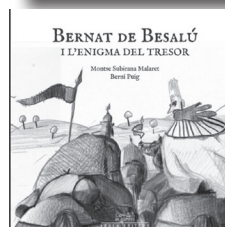
En Guifré té tantes cabòries al cap que no el deixen dormir ni descansar. Elles fan gresca cada mitjanit però ell està tan cansat que, de dia, fins i tot s'adorm damunt del cavall! Com s'ho farà en Guifré per posar ordre?

5. *Bernat de Besalú i l'enigma del tresor* (2016). Il·lustrat per Berni Puig.

Sinopsi

Bernat de Besalú viatja a Roma amb la intenció de fer uns pactes molt ambiciosos. Vol engrandir i enriquir el seu comtat perquè sigui el més fort i poderós dels comtats, encara que hagi de pagar un preu molt alt. Se'n sortirà amb la seva comesa?

6. *Hug d'Empúries i l'ombra de la lluna plena* (2022). Il·lustrat per Dàlia Adillon.

Sinopsi

Al petit Hug li agrada tant jugar amb el vent i la lluna als seus castells de Quermançó, Querroig i Verdura que quan s'assabenta que no podrà jugar més al castell de Verdura s'enfada moltíssim. Quan creix i es converteix en el comte Hug d'Empúries decideix

que ha arribat el moment de recuperar allò que era seu. Aconseguirà el castell de Verdera i tornar a ser feliços ell i la lluna?

Preqüela. *L'espasa d'Huguet de Mataplana* (2012). Il·lustrat per Valentí Gubianas

Sinopsi

Una espasa molt especial roman enterrada fa segles en algun indret del llinatge feudal de Mataplana, a la serra del Catllaràs. Hi ha un misteri desconegut al voltant de l'espasa que fa impossible desenterrar-la. Quin és aquest misteri que aureola l'espasa? Hi haurà algú capaç de trobar-la?

El logotip de la col·lecció és una creació de Valentí Gubianas

Contes
DE COMTES

Com bé va sintetitzar el periodista i escriptor Miquel Espà, en un article sobre la col·lecció publicat l'any 2018 al diari *Regió 7*,⁶ els set contes permeten al lector, que si bé són principalment els nens i nenes a partir de sis o set anys també ho poden ser els joves i adults, acostar-se a la història del seu territori i entendre algunes claus de l'actualitat. Per això cada llibre inclou l'apartat "Vols saber més coses", en què el lector pot descobrir els principals trets distintius de la zona on transcorre la història. D'altra banda, no volia parlar de guerres ni enfrontaments, que n'hi havia per totes bandes, jo volia parlar del vessant humà dels personatges. Volia humanitzar aquella gent que feia coses que encara fem nosaltres i fer-los igualitaris. Per la seva part, l'escriptor Quirze Guifré en va recollir bé el rerefons del procés d'elaboració en un reportatge publicat a *l'Erol* ⁷ l'any 2022: "sempre faig un treball de camp força intens, una revisió bibliogràfica per ser rigorosa amb tots els elements que tenen a veure amb la trama, siguin els personatges, fets històrics, aspectes geogràfics, de flora, fauna, etc, i consulto a experts quan cal. Per exemple, per la col·lecció *Contes de comtes*, tinc la sort de comptar amb l'assessorament de la Dolors Santandreu, doctora en Història Medieval".

Música de Deesses per contes de comtes

Per acabar, tancaré aquest article fent referència a la banda sonora de la col·lecció *Contes de comtes*, *Música de Deesses per Contes de comtes*.

Amb aquest àlbum musical, Manelet aconsegueix lligar mil anys d'història a través d'un còctel sonor que fusiona melodies medievals i ritmes de la música electrònica moderna.

En les composicions vocals del cançoner montserratí, dedicades a la mare de Déu de Montserrat i destinades als seus pelegrins, Manelet basteix la base d'aquest repte musical, amb l'ús d'instruments propis de l'època medieval i d'altres més

moderns. Crea així una atmosfera cavalleresca que aconsegueix alhora ambientar l'any mil i el nostre mil·lenni.

Il·lustració de Susanna Campillo

Agraïments

Aquesta col·lecció ha estat publicada per Arola Editors, gràcies a la confiança de l'Alfred i el Fèlix, amb qui comparteixo, sens dubte, la importància de "creure en la proximitat, perquè és la única forma de combatre la globalització".

A la Dolors Santandreu, qui, a més de ser la meva professora d'Història de l'Art quan encara existia el COU i una de les millors professores que vaig tenir en aquella època, ha estat la meva assessora històrica de referència i he tingut el privilegi que m'acompanyés pràcticament a totes les presentacions i *saraus* que hem muntat de la col·lecció. M'agrada recordar-la amb l'alegria de totes aquestes trobades viscudes i compartides i com a abadessa del monestir de Sant Llorenç prop Bagà, títol que indiscutiblement li escauria d'allò més bé, com tants d'altres relacionats amb la seva ingent trajectòria i dedicació a l'estudi de l'art i la història medieval.

A l'Eulàlia Arderiu, assessora lingüística de la col·lecció i, sobretot, amiga. He tingut la sort que, a més dels bons consells lingüístics, m'hagi acompanyat a diversos treballs de camp pels antics comtats catalans i en l'aventura de descobrir la història d'uns quants dels seus antics castells medievals, alguns vestigis dels quals són només accessibles per camins costeruts. Paga la pena pujar-hi.

A les il·lustradores i il·lustradors de la col·lecció. Gràcies per la confiança, pels consells, per ensenyar-me un nou llenguatge i per donar vida, forma i colors als personatges i els escenaris. La representació gràfica i creació visual que han elaborat és extraordinària.

Al Manelet per haver creat la Música de Deesses per Contes de comtes.

Als meus pares, germanes, nebots, neboda i tota la família, amigues i amics que m'heu acompanyat d'una manera o una altra pel ja llarg camí dels contes de comtes. Gràcies pel vostre inestimable suport i escalf.

A les institucions, organitzacions, associacions, museus, biblioteques, escoles, etc. que us heu interessat per la nostra història. Moltes gràcies pel vostre suport i per donar veu als contes de comtes.

Notes

1- CALPENA I OLLÉ, Enric "L'any 1000: la por a l'Anticrist i el naixement de Catalunya." Conferència, 2018. Vilafranca del Penedès.

2- SALRACH, Josep M "Catalunya a la fi del primer mil·lenni". *Col·lecció Biblioteca d'Història de Catalunya*, 2005, núm.4. Barcelona.

3- MESTRE I GODES, Jesús; ADELL I GISBERT, Joan-Albert *El Prepirineu*. "Viatge al romànic català". RACC-62, 1999. Barcelona.

4- DURAN-PORTA, Joan; CAMPS, Jordi; CASTIÑEIRAS, Manuel "Panorama de la arquitectura romànica a Catalunya". *Enciclopèdia del romànic a Catalunya*, 2014, p 85-116.

5- SALRACH, Josep Maria; AVENTIN, Mercè "Els orígens històrics". *Dopesa* 2, 1977. Barcelona.

6- SPA, Miquel "Entrevista. Montse Subirana." *Regió 7*, 2018, 7 d'abril, p. 6-7 i portada.

7- GRIFELL, Quirze "Entrevista. Montse Subirana". *L'Erol, revista cultural del Berguedà*, 2022, núm. 151, p. 58-59, <https://raco.cat/index.php/Erol/article/view/405151>